

LBRIS

We know
books

**BORIS VIAN
ȘI
OULIPO**

Nimeni nu scapă

Traducere de
ALINA HLINSKI

 UNIVERS

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
I	9
II	13
III	22
IV	28
V	37
VI	46
VII	53
VIII	62
IX	70
X	75
XI	80
XII	85
XIII	89
XIV	95
XV	100
XVI	106
Note	115
Boris Vian și Oulipo	125
În culise	127

Sinopsisul lui Boris Vian	131
Roman Série noire	132
Mulțumiri	137

CUVÂNT ÎNAINTE

Pe 15 decembrie 1950, Boris Vian are ideea unui roman polițist. Subiectul i se pare „atât de bun“ încât este el însuși „uimit și cuprins de o ușoară admirație“. Scrie sinopsisul, patru capitole, apoi... abandonează proiectul. Urma oare să fie un roman à la Vernon Sullivan? Chiar dacă acest pseudonim era rezervat pentru editura Scorpion, stilul nu prea lasă loc de îndoieli*.

După mai mult de șaizeci de ani, moștenitorii lui Boris Vian îi dau mână liberă grupului Oulipo** pentru a scrie continuarea. Misiune acceptată cu entuziasm. Voi veți decide dacă a fost îndeplinită.

Iată deci *Nimeni nu scapă*: cu această frază fatalistă, devenită titlu, se încheia sinopsisul. Romanul conține șaisprezece capitole, dintre care primele patru, neschimbate, sunt scrise de Vian.

În completare, cititorul va găsi note „erudite“ (plasate la finalul cărții, pentru a nu perturba lectura), sinopsisul integral al lui

* Ne-am jucat cu această ambiguitate până la a propune în subsolul paginilor niște „note ale traducătorului în franceză“.

** Nota traducătoarei în română: Oulipo (Ouvroir de littérature potentielle) este o grupare literară suprarealistă, înființată în 1960, ai cărei membri (printre care cei mai cunoscuți sunt Raymond Queneau, Georges Perec, Italo Calvino) inventează diverse constrângeri în scrierea textelor lor experimentale.

Boris Vian, o prezentare a raporturilor dintre Boris Vian, mort în 1959, și Oulipo, născut în 1960, culisele scriiturii colective, ale creării copertei ediției originale, precum și anexele. Pentru că ne-am dorit să vă povestim toate aceste lucruri.

Nimeni nu scapă.

I

...Ellen Brewster... Ellen Brewster... Ellen Brewster¹...

M-am trezit cu un tresărit; trenul pornea din nou cu un zvăcnet violent. Oprirea se petrecuse lin, fără îndoială, și nu-mi tulburase somnul chinuit. Pe când ultimele lumini din gară se stingeau în bruma tristă a toamnei, eu mestecam în gol. Aveam un gust cleios în gură, senzație care mi-a amintit trezirea de pe masa de operație, cu două luni în urmă, în Coreea. De fapt, nici n-aveam nevoie de această senzație ca să-mi amintesc operația. M-am uitat la mâna mea stângă. Un obiect frumos acoperit cu piele galbenă. Înăuntru, resorturi și pârghii de oțel care-mi îngăduiau să fac aproape orice. Aproape orice. Ce efect ar avea pe umărul unei femei? Chirurgul nu-și pusese întrebarea asta.

– Aveți o mână puternică², îmi spusese el. Aveți grijă să nu strângeți mâna prietenilor prea tare³. S-ar putea să-i răniți.

Ați văzut vreodată proiectile de tun antitanc? Au o carcasă de metal. O rup ca pe un filtru de țigară, cu mâna mea stângă. Cu adevărat o mână foarte bună. Bine făcută. Foarte solidă. M-am uitat la ea cu simpatie. Începeam să mă obișnuiesc cu ea. Mi se părea aproape umană. Cu condiția să n-o pui pe umărul unei femei. O femeie. Ce femeie?... Cine era femeia al cărei nume mi se tot învârtea în cap în ritmul sacadat al roților de tren pe șine?...

O femeie al cărei nume răsună în craniul meu ca al unei eroine dintr-o melodie populară... Ellen... Ellen Brewster...

Ce Dumnezeu, de ce mă gândeam la această femeie?

Dar mi-a venit să zâmbesc. Nu era o amintire neplăcută. Era amintirea a cincizeci de kilograme de dinamită blondă, rotunjită în cele mai potrivite locuri, tăiată în formă de sirenă până la talie – mai jos, era mai bine; pe mine, personal, solzii nu mă prea atrag. Picioarele lui Ellen...

M-am repezit la numărul din *Saturday Evening*⁴ pe care-l lăsașem din mână și am căutat prima reclamă la un frigider. Aveam nevoie de asta ca să mă pot gândi la tot restul... la ochii ei galbeni ca aurul⁵, la dinții ei – avea de două ori mai mulți decât alți oameni, cu siguranță, atât erau de mărunți; și apoi mi-am amintit ferigile roșiatice⁶ din păduricea care mirosea a ciuperci și a mușchi, și soarele un pic distant, și coliba construită de un vânător prevăzător; în coliba aceea era un culcuș din ferigi uscate.

Ellen Brewster... prima fată care... în fine... cum să spun... prima...

Eram vecini. Câți ani aveam?... Am numărat pe degete. Cincisprezece ani. Ca și ea. Pe vremea aceea, eram cam firav. Nu prea aveam mușchi.

Trenul a șuiert cu un urlat la trecerea unui pod de fier, iar eu am tresărit în timp ce zgomotul roților pe șine se amplifică odată cu rezonanța tablelor de oțel. M-am uitat la ceas. Încă zece minute. Black River⁷ era de partea cealaltă a fluviului cu același nume, iar noi tocmai trecuserăm pe la Stone Bank, pe malul vestic. Era bine că mă trezisem. Ciudat cum de mă trezisem cu gândul la ea.

Ne cunoscuserăm la petrecerea de ziua lui Lucile Maynard. Acum începeam să-mi amintesc totul. Purtam primul meu smoking; era al tatălui meu. Și-ar fi permis să-mi cumpere unul nou... poate că tocmai de asta își și permitea: pentru că nu cheltuia niciodată doar pentru că-și permitea. De altfel, mama se ocupa

cu cheltuiala. Mă strângea smokingul acela. Parcă mă văd, și acum. Cu nodul de la gât care se strâmba cu încăpățănare, cu părul care se încrețea imediat, spre disperarea mea, și-și crăpa carapacea de fixativ... Îmi aminteam living-room-ul lui Lucile, curat ca în irealitatea unui vis... covorul rulat dădea încăperii o dimensiune tulburătoare; aproape toate mobilele fuseseră scoase; mai rămăseseră pick-up-ul⁸ uriaș, canapeaua, scaune desperecheate de-a lungul pereților și lumini, multe lumini; toate fetele cu care ieșiserăm altădată la jocuri, la scăldat, la plimbare, care păreau mai dezbrăcate decât în costumul de baie în rochiile lor de gală cu decolteuri timide...

– Frank, dansează cu mine.

Ellen mă privea. Era atât de frumoasă în rochia de muselină galbenă, de culoarea ochilor ei. Era chiar seara în care am șters-o de acolo la cinci dimineața, în mașina părinților ei. Și am ajuns în colibă, pe culcușul din ferigi. Ea plângea și râdea în același timp. Eu mă simțeam rușinat, un pic mândru și un pic protector, și-aș fi vrut să mă duc la culcare pentru că a doua zi era meciul contra echipei lui Johnny Long, iar eu jucam pe post de mijlocăș la deschidere⁹. Dar Ellen era atât de frumoasă încât am sărutat-o, nu puteam s-o văd plângând.

Trenul prindea viteză, iar eu am zâmbit. Încă mă mai cuprindea tandrețea gândindu-mă la Ellen. Eram mai fericit decât cel mai fericit G.I. demobilizat, cu sau fără *Purple Heart*^{*}; fiindcă, pentru prima oară, tocmai încetasem să mă mai gândesc la cei cinci chinezi pârliți cu aruncătorul de flăcări care mă făceau să mă trezesc scăldat în sudori, noapte de noapte, și a căror imagine mă hărțuia din oră în oră de două luni, de când fusesem adunat de sub un morman de moloz inform, rămășițele adăpostului în

^{*} Nota traducătorului în franceză: decorație care se acordă soldaților răniți.

Dar trenul mergea prin America... iar eu ajungeam la Black River – și tocmai îmi amintisem de Ellen Brewster, dulcea Ellen, tovarășa primei mele plăceri de bărbat... unde era ea acum, Ellen? Și oare l-ar recunoaște pe Frank Bolton în acest tip îmbătrânit înainte de vreme, acest tip de treizeci și cinci de ani care arăta cu zece mai mult cu părul lui grizonant și cu riduri la ochi. Mai cunoscusem o mulțime de femei, de atunci, la fel de frumoase și de atrăgătoare – și mult mai experte.

Dar, în timp ce frânele începeau să geamă ca să oprească cele nouă sute de tone de oțel și de carne deplasându-se cu optzeci de mile pe oră, eu zâmbeam pentru că era un semn bun. O luam de la capăt. Fusese o șansă să mă gândesc la Ellen. Memoria îți face genul ăsta de favori... Eram fericit că tocmai chipul ei îmi ieșise primul în întâmpinare la întoarcerea mea acasă. De bun augur.

Trenul se opri locului într-un târziu. Gara era oarecum ostilă, scaldată în lumina rece a mercurului¹¹. La coborâre se auzea un zumzăit de voci. Mi-am prezentat biletul. Un vânzător de ziare striga titlurile de senzație. Capul a început să mi se învârtă.

– Scuzați.

Omul s-a uitat la mine mirat și, văzându-mi uniforma și decorația, a făcut un gest înțelegător.

– Drumul a fost obositor?

N-am răspuns. Înghețasem de durere și de oroare. Vânzătorul de ziare repeta fără pauză:

– Ellen Brewster, soția divorțată a unui bancher bogat din Black River, asasinată... Ediție specială... Ellen Brewster, soția divorțată a unui bancher bogat din Black River, asasinată...

Memoria mea, da. Memoria mea... sau vânzătorul de ziare din Stone Bank, unde sosisem adormit?

II

Am împăturit ziarul și l-am pus în buzunar. Prea târziu! Totul era distrus. Întoarcerea acasă în taxi, sosirea în fața gardului înalt din fier negru, mirosul familiar al frunzelor ude pe alei, proaspăt învelite de chiciura alburie, și zgomotul pantofilor mei pe pietrișul din fața peronului, totul dispărea, se retrăgea și-și pierdea consistența în fața dezamăgirii amare pe care mi-o provocase titlul din *Courrier*. Trecuse mult timp de când n-o mai iubeam pe Ellen; dar abia părăsisem Coreea, țara unde masacrul cotidian era regula vieții noastre, coșmarul trăit cu ochii deschiși, și acum mă pomeneam din nou în mijlocul vărsărilor de sânge, al crimeilor și al întregului arsenal sălbatic și grotesc al morții. Niciodată nu mi se păruse valiza mea atât de grea; o lume de gânduri negre și deznădăjduite mi se amesteca în cap. Mașinal, fără să mă gândesc ce fac, am apăsat pe întrerupătorul terasei și am trecut pe lângă ghivecele de călțunași din care nu mai rămăseseră decât frunzele rotunde, disproporționate, și tijele ațoase, îngălbenite. Am deschis ușa și am intrat. La capătul puterilor, mi-am lăsat valiza să cadă. Abia dacă am răspuns la exclamația uimită a lui Vale, majordomul, cu un „Salut, Vale!“ descurajat. M-am dus în salon. Un foc zdravăn ardea în șemineu; reflexele lui aruncau câte o licărire roșie pe mobilele în stil colonial pe care mi le

reprezentam atât de des ca pe un vis când îmi beam, așezat pe colțul vreunei lăzi, cafeaua făcută în grabă de bucătarul de companie, incapabil, în ciuda puterii pe care o avea, să facă să pară pasabile veșnicele rații pe care le cunoșteam prea bine, pentru că le mai avusesem timp de trei ani în războiul din '42.

Eram singur în cameră. Dar Vale probabil că apucase deja să ducă în casă vestea întoarcerii mele, pentru că auzeam un zgomot de pași grăbiți coborând treptele. M-am întors mașinal. A intrat Sally, cumnata mea. S-a apropiat de mine și m-a luat în brațe. Încă purta haine negre. Nu ieșise din doliu de când fusese doborât fratele meu, Mark, deasupra orașului Nagasaki la sfârșitul lui iulie '45¹ de către o baterie anti-aeriană japoneză. Pe atunci Sally avea douăzeci și doi de ani. Acum avea douăzeci și șapte și era chiar și mai frumoasă, cu un ten alb ca laptele sub buclele scurte de aramă și cu ochii ei negri admirabili, atât de prelungi încât păreau mici.

– Sally, am spus eu. Sally. Mă bucur că tu ești prima.

– Frank, uită totul.

Mă privea, îmi observa ridurile, părul, încordarea nervoasă.

– S-a terminat, Frank. Te-ai întors. Și n-o să mai pleci, domnule Colonel.

Încerca să glumească. Avea mâinile reci ca o țigară mentolată. Abia dacă îndrăzneam să o îmbrățișez. Mă gândeam iar la ideea aceea grotescă, din tren. Ce efect ar produce pe umărul unei femei? Am înjurat printre dinți și m-am întors spre foc, ascunzându-mi mâna stângă.

– Frank...

Nu accepta. Trebuia să fiu vesel.

– O să iei bătaie, Frank. Încearcă să fii politicoș. N-o mai iubești pe surioara ta Sally?

– Ba da, am spus eu pe un ton neutru.

– Atunci arată-mi un pic de afecțiune fraternă.

Am întins brațul stâng.

– Cu asta vrei să te îmbrățișez?

S-a uitat la mâna mea de oțel și piele și s-a schimbat imperceptibil la față. N-a spus nimic. Mi-a cuprins mâna artificială cu mâinile ei și a dus-o la buze. Nu mă așteptam la asta și mi-am retras-o o fracțiune de secundă prea târziu. Apoi am tras-o spre mine cu brațul drept și i-am dat un sărut aproape de ochi. Mi se încălzise inima. Eram acasă, în familie. Asta însemna ceva.

– Mulțumesc, Sally, am șoptit.

Am simțit cum mă strânge cu degetele de braț. M-a sărutat și ea. Apoi, vioaie ca o căprioară, s-a dus la barul mobil din acaju care se afla între cele două ferestre.

– Un *highball*, Frank?

– Fă două. Nu beau singur.

– Dar ce credeai?

A turnat whisky-ul în pahare mari, a adăugat cuburi de gheață și mi l-a completat pe al meu cu bere de ghimbir; ținuse minte asta.

– Mulțumesc, Sally.

– Să fii iubit, Frank.

Am băut și am pus paharul la loc pe masă cu atâta stângăcie încât s-a spart. Probabil și-a dat seama că era ceva care nu mergea.

– Lasă, Frank, nu-i nimic. Îl chem pe Vale. Ce s-a întâmplat?

– Nu mai spune „Să fii iubit”, Sally. Mă face să mă gândesc la ziare. Și prefer să nu mă gândesc la ziare în momentul ăsta.

A tăcut și s-a uitat la mine. Purta o rochie de casă din velur negru care-i pune în valoare sânii perfecți și șoldurile un pic prea mobile pentru liniștea spectatorilor. Era cu adevărat o privește încântătoare pe fondul focului din planul al doilea, care trosnea și părea că înjură pe cineva în irlandeză. Dar mi-am

amintit titlul din ziar, iar paharul cu *highball* nu-mi mai tihnea nici pe sfert cât ar fi trebuit. Și brusc mi-a venit ideea.

– Mai fă-mi unul, Sally. Eu o să dau un telefon.

M-am dus la intrare, unde era un aparat. Am căutat în cartea de telefon din Stone Bank. R... Ra... Ro... Rose. N. Rose. 739 Dream Street. Stone Bank. Narcissus Rose, căruia noi îi spuneam Ucigașul. Am format numărul și am așteptat.

În ciuda orei înaintate, încă era la birou, pentru că mi-a răspuns o voce de femeie:

– Domnul Rose e foarte ocupat. Cine îl caută?

O voce mată, caldă, plină de armonii grave...

– Bună, Carmen, am spus. Sunt Bolton. Frank Bolton. Cu Ucigașul, te rog.

– A, Frank! a spus ea, insistând pe Frank ca să-mi dau seama cât de mirată era. Cum să nu? Imediat. Domnul Rose e încă aici.

După o secundă, vocea dulce a Ucigașului mi-a murmurat la ureche:

– Dragă... Te-ai întors, deci.

– Narcissus, i-am spus, trebuie să te văd. Măine. Măine dimineață. E urgent.

N-a pus nicio întrebare.

– Vino la ora zece, a spus. O să am o jumătate de oră bună numai pentru tine.

– Mulțumesc, i-am răspuns.

Am închis și m-am întors în salon. Dar m-am oprit pe la jumătatea distanței până la șemineu și l-am chemat pe Vale. A apărut imediat.

– Vale, am spus, unde e Ducele?

– Domnul? a spus Vale. E la el în laborator, domnule. Îmi cer scuze... N-am îndrăznit să-l deranjez ca să-l anunț de întoarcerea dumneavoastră. Știți cum e domnul Bolton, domnule.

– Bine, i-am zis eu cu o voce fermă. Vino încoace, roșcato, mergem să-i facem o vizită Ducelui înainte de cină.

În trecere, am luat cel de-al doilea *highball* și l-am băut dintr-o suflare. De data asta, nu l-am mai spart când l-am pus la loc. Am spart placa de sticlă a barului. Dar din motive cu totul diferite.

Se făcuse noapte de-a binelea și Sally s-a lipit de mine, înfrigurată.

– Ți-e frică? am spus. E vreun bandit pe după vreo tufă de trandafir?

A răs cu un răs cristalin, clar și vesel.

Forma întunecată a tufei de trandafir, luminată ici și colo de câteva flori albe tardive, mai rezistente decât altele, nu ascundea niciun pericol. Doar amintiri ale unor vremuri mai bune și ale serilor de vară în care Sally, întinsă alături de fratele meu Mark, mă flata ascultându-mă cu o ureche binevoitoare pe când îmi încercam talentul de cântăreț amator. Și asta s-a dus; nu te poți acompania la chitară cu o mână de metal.

Ferestruica laboratorului decupa o gaură portocalie în zidul acoperit cu iederă al clădirii. Am intrat fără să facem zgomot; era un vestiar pardosit cu plăci pătrate, foarte simplu; ușa laboratorului era deschisă în capăt pe stânga și m-am oprit în prag. Era cald înăuntru și Sally a scos un suspin de ușurare.

M-am uitat la etajerele încărcate cu cărți și flacoane, la mesele de ceramică pe care se îngrămădeau aparate în dezordine, parțial demontate de pe suporturi, extractoare, pahare Erlenmeyer, baloane și refrigerenți cu forme bizare. Silueta dublă și complicată a unei pompe de vid cu mercur reflecta licărirea rampei luminoase de pe plafon, o lumină galbenă cu vapori de sodiu care colora părul alb al bătrânului așezat la o masă în fundul încăperii. Nu ne auzise intrând și nu se mișca. Am ezitat să tulbur liniștea, ca să nu-l sperii. Probabil că Sally și-a dat seama; mi-a luat-o înainte.